

FACTSHEET verduurzamingsopgaven veehouderij Brabant

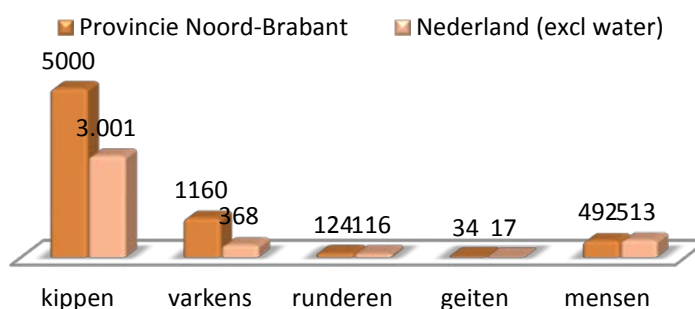
Deze factsheet beschrijft niet alle maar wel de meest urgente opgaven voor de veehouderij in Brabant op het gebied van natuur, milieu en de leefomgeving. Meer informatie: yvette.osinga@brabantsemilieufederatie.nl

Een van de meest veedichte provincies van Nederland

Voedselproductie is belangrijk, maar komt in Brabant ook met zeer urgente problemen voor natuur en de leefomgeving. En dat terwijl grofweg 80% van het voedsel dat hier wordt geproduceerd voor de export is.

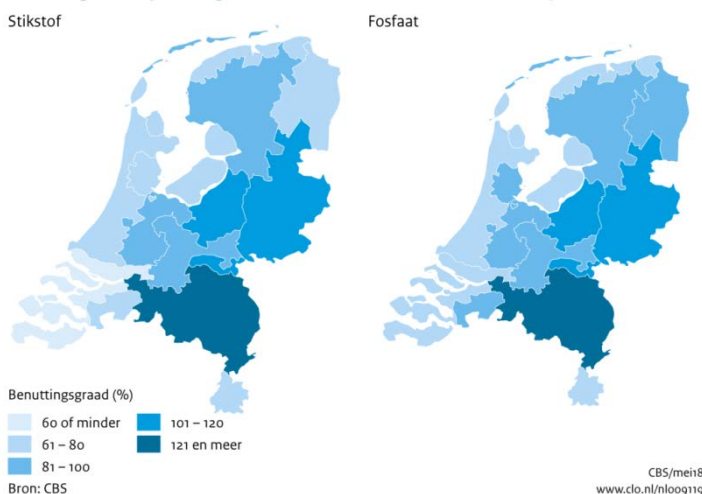
Veel van deze problemen worden veroorzaakt door het grote aantal dieren. Zo is het de provincie met de meeste kippen (25,6 miljoen), varkens (5,9 miljoen) en geiten (172.000) en de (op Gelderland na) meeste runderen (631.600).¹

Aantal per km2 (2018)

15 miljard kg mest per jaar: grootste mestoverschot

Benutting van de plaatsingsruimte voor stikstof en fosfaat uit dierlijke mest, 2016

Door het grote aantal dieren produceren we ook een grote hoeveelheid dierlijke mest, maar liefst 15 miljard kg per jaar. Er wordt 2,5 keer meer stikstof en fosfaat geproduceerd dan wat legaal uitgereden kan worden.²

¹ Bron dieren aantallen: CBS Statline. 2018b. Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar regio. URL: <https://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80780ned&D1=459-511,566-602&D2=0,5-16&D3=I&HDR=G1,G2&STB=T&VW=T> Per KM2 uitgerekend op basis van 5081 km2 oppervlakte Brabant, 33.756 km2 oppervlakte NL (excl wateren), 17,3 miljoen mensen

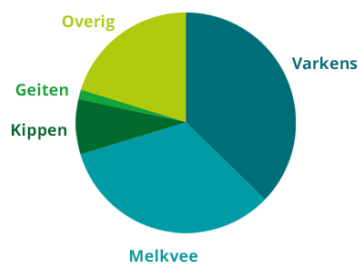
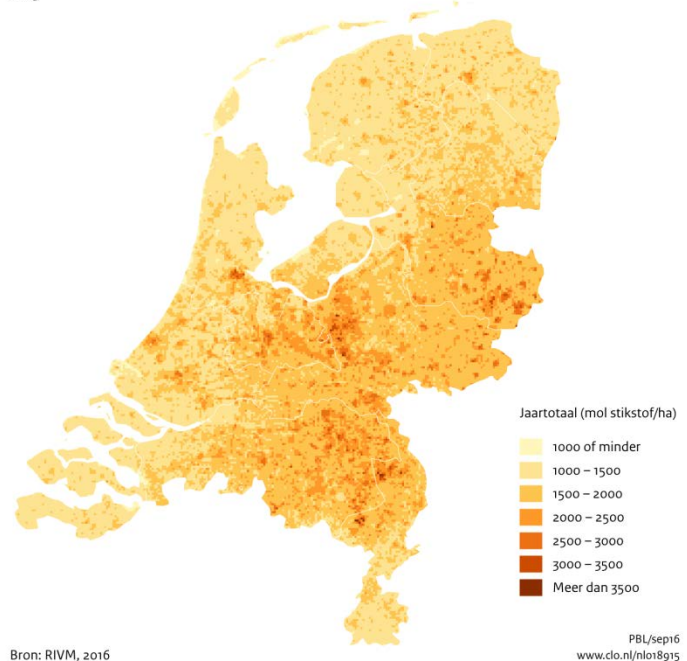
² CBS Statline: Dierlijke mest; productie en mineralenuitscheiding; bedrijfstype, regio. 2 juli 2018. URL: <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=83983ned&D1=0,4,10-22&D2=0&D3=0,15&D4=7,17,22-24&HDR=G3&STB=T,G1,G2&VW=T>

Overbemesting en verzuring van natuurgebieden

Dit grote mestoverschot draagt bij aan een teveel aan stikstof en fosfaat in de natuur. Bij stikstof komt dit enerzijds door uitspoeling uit landbouwgrond (nitraat) naar grond- en oppervlaktewater in de natuur terecht en anderzijds in de vorm van ammoniak via de lucht.

Volgens de gebiedsanalyses uit 2017³ in het kader van het Programma Aanpak Stikstof (PAS) zijn in 2030 in o.a. de Kampina, de Peel, Brabantse Wal en Loonse Drunense duinen o.a. de oude eikenbossen, hoogvenen, en zwakgebufferde vennen nog steeds 100% overbelast met stikstof.⁴

Vermestende depositie
2015

Verzuring tast planten en bomen aan en zorgt voor kalktekort. Vermesting zorgt ervoor dat planten van (typisch Brabantse) voedselarme milieus worden verdrongen door algemenere soorten uit voedselrijke milieus.

Van de stikstof die in Brabant geproduceerd wordt, komt ca 75% uit de landbouw. Per sector komt grofweg 1/3 uit de varkenshouderij en 1/3 uit de melkveehouderij, zie diagram hiernaast.⁵

(Foto's vergrassing door vermesting: Werkgroep behoud de Peel)

³ LNV. Programma Aanpak Stikstof (PAS). URL: <https://www.synbiosys.alterra.nl/natura2000/gebiedendatabase.aspx?subi=pas&deel=0>

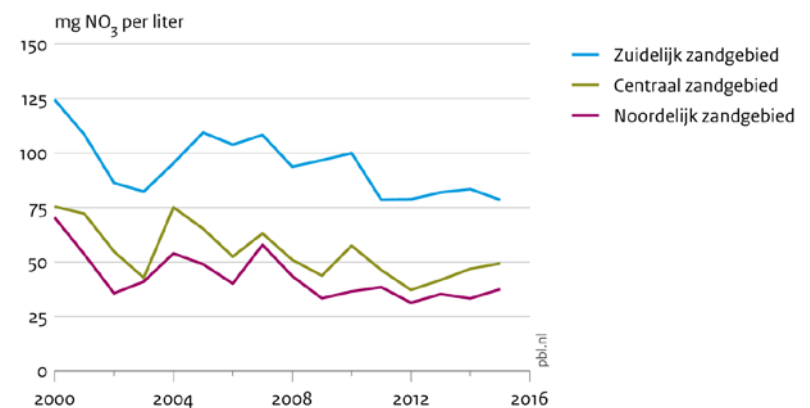
⁴ Ter vergelijking met de getallen op de kaart: de kritische depositiewaarde ('de grens waarboven het risico bestaat dat de kwaliteit van het habitat significant wordt aangetast') voor actief hoogveen in de Peel is 500 mol/ha/jr, oude eikenbossen in de Kampina 1.071, zwakgebufferde vennen 517 mol/ha/jr).

⁵ Provincie Noord-Brabant. URL: <https://www.brabant.nl/html/infoboardagrofood/emissie.html>

Vervuiling van grondwater en daarmee drinkwater

Stikstof in de vorm van nitraat spoelt uit van vooral akkerland en deels van grasland naar het grondwater. Onze zuidelijke zandgronden kennen in vergelijking met de rest van Nederland een forse **overschrijding van de norm** (het Maximaal Toelaatbaar Risico) **van 50 mg/l** voor drinkwater. De streefwaarde voor drinkwater is zelfs 25 mg/liter.⁶

Nitraatconcentratie in bovenste grondwater per zandgebied

Bron: RIVM

In de periode 2000-2015 al zes grondwaterwinpunten voor drinkwater gesloten vanwege vervuiling door mest.⁷ Deze stoffen worden dus al op 80 meter diepte aangetroffen. Daarnaast zijn ook **bestrijdingsmiddelen** een bron van vervuiling in meer dan de helft van de grondwaterwinningen. Zelfs door bestrijdingsmiddelen die pas sinds 2005 zijn toegestaan.⁸ Overigens bleek onlangs ook uit onderzoek dat mest veel chemicaliën bevat, en mogelijk een rol speelt bij de achteruitgang van weidevogels⁹.

*Waarom is het hier erger dan in andere gebieden met vergelijkbare grondsoort?*¹⁰

- Het aandeel grasland in het zuidelijk zandgebied is lager dan in de andere zandgebieden;
- Er is meer teelt van uitspoelingsgevoelige akkerbouwgewassen (gedefinieerd als een gewas waarbij bij bemesting volgens advies de nitraatconcentratie van 50 milligram per liter wordt overschreden);
- Hogere stikstofoverschotten, door aanwezigheid van veel intensieve veehouderijbedrijven (hokdierbedrijven) met veel mest en weinig grond;
- Er wordt mogelijk minder mest afgevoerd dan wettelijk zou moeten (mestfraude).

⁶ <https://www.clo.nl/indicatoren/nl051601-nitraat-in-bovenste-grondwater>

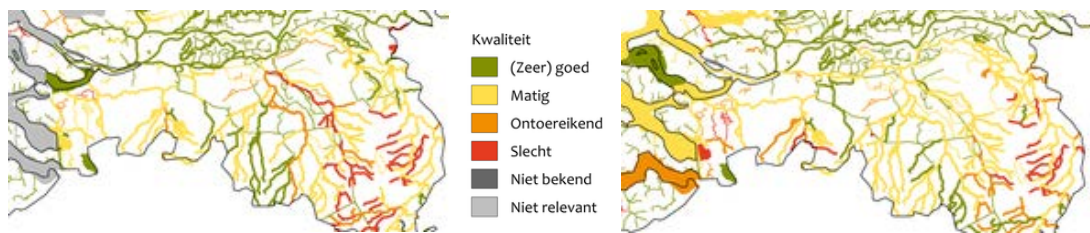
⁷ Bron: Trouw. 2017. *Waterbedrijven slaan alarm: mest bedreigt drinkwatervoorziening*. <https://www.trouw.nl/home/waterbedrijven-slaan-alarm-mest-bedreigt-drinkwaterwinning~a1446e04/>

⁸ <https://www.waterforum.net/kwr-studie-nieuwe-gewasbeschermingsmiddelen-nu-al-in-drinkwaterbronnen/>

⁹ <https://www.trouw.nl/groen/mest-barst-van-de-chemicalien-en-dat-is-slecht-nieuws-voor-weidevogels~a0304d28/>

¹⁰ Bronnen: PBL: Nitraatgehalte in bovenste grondwater van landbouwgronden. https://themasites.pbl.nl/evaluatie-meststoffen-wet/jaargang-2016/achtergronden_emw2016/milieueffecten/nitraatgehalte-in-uitspoelend-water/nitraatgehalte-in-bovenste-grondwater-van-landbouwgronden En: CLO: Nitraat in het uitspoelend water onder landbouw bedrijven: <https://www.clo.nl/indicatoren/nl0271-nitraat-in-het-uitspoelend-water-onder-landbouwbedrijven>

Vervuiling oppervlaktewater

Beoordeling waterkwaliteit volgens Kaderrichtlijn Water (2015) Links: Fosfor. Rechts: stikstof.¹¹

Mede doordat het grondwater het oppervlaktewater voedt, is ook dit vervuild met mest. De normen voor een goede ecologische kwaliteit van het oppervlaktewater liggen in Brabant grofweg tussen de 1 en 5 mg/l nitraat. Op de Nederlandse zandgronden is er vooral in de winter een overschrijding¹². De Kwink Groep (2018) over de doelen voor Brabant: *“Ten aanzien van waterkwaliteit is er een breed gedeelde zorg dat, ondanks de vele inspanningen van de provincie en de waterschappen, de doelen uit de KRW [voor waterkwaliteit van het oppervlaktewater] voor 2027 niet gaan worden gehaald.”*¹³

Mestfraude: 1/3^e van alle mest ‘verdwenen’

De oplossing voor het mestoverschot is de afgelopen jaren niet gezocht in productiebeperking, maar in mestverwerking. Het idee is dat mest dan in mestfabrieken wordt verwerkt en vervolgens geëxporteerd. Er is echter in het buitenland weinig vraag naar onze varkensmest. Hierdoor lopen de kosten voor boeren om de mest naar de mestfabriek te mogen afzetten flink op: 22 euro gemiddeld in de afgelopen jaren, in november en december 2018 zelfs [27 a 28 euro per kuub](#). Dit heeft ertoe geleid dat naar schatting 30 – 40% van de mest illegaal wordt uitgereden. Het Planbureau voor de Leefomgeving zag hier aanwijzingen voor op basis van o.a. de mestboekhouding en vermoedt dat dit reden is dat in Noord-Brabant de doelen op basis van de Nitraatrichtlijn niet worden gehaald. [NRC](#) heeft in 2017 een reconstructie gemaakt van deze grootschalige mestfraude en ontdekte later tevens dat het [Ministerie](#) in 2016 al weet had van deze fraude (overigens ook met dieraantallen).

En dit probleem is nog niet opgelost. De landelijke milieuofficier van het [Openbaar Ministerie](#) gaf aan: *„Zelfs als je onze capaciteit en die van de NVWA verdubbelt, heb je niet meer dan twee druppels op een gloeiende plaat. (...) Er is meer mestproductie dan het land aankan. (...) gedacht vanuit het strafrecht is de enige manier om mestfraude werkelijk tegen te gaan een verminderde productie van mest. De veestapel zal kleiner moeten worden.”*

Verdroging

Een ander probleem waar vooral waterafhankelijke natuur in Brabant onder te lijden heeft is verdroging. Er is sprake van verdroging als er per saldo meer water aan een gebied wordt onttrokken dan er op natuurlijke wijze wordt aangevuld. De verdroging van delen van Brabant heeft twee belangrijke oorzaken: we voeren te veel water af en de kwel in veel

¹¹ <https://www.clo.nl/indicatoren/nl0252-fysisch-chemische-waterkwaliteit-krw>

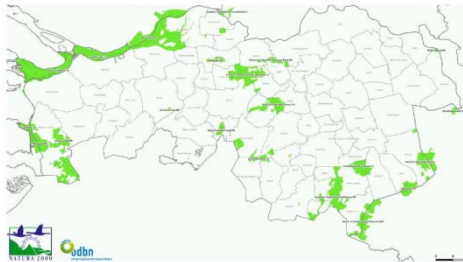
¹² Bron grafiek: <https://www.rivm.nl/landelijk-meeetnet-effecten-mestbeleid/resultaten/trends-in-nutrientconcentraties/stikstof-in-slootwater/stikstof-in-slootwater-naar-grondsoort-per-bedrijfstype>

¹³ KWINK Groep. 2018. *Tussenevaluatie milieu- en waterbeleid Noord-Brabant*. URL: <https://t.co/BcMEpaZPWc>

gebieden is afgenomen. De bijdrage van de landbouw aan dit probleem zit in het kunstmatig laag houden van waterstanden waardoor veel water wordt afgevoerd, en onttrekkingen voor beregening.

Versnippering leefgebieden

Voor de instandhouding van soorten is het van belang dat ze voldoende leefgebied hebben en zich kunnen verspreiden en migreren. Daarom wordt met het natuurnetwerk o.a. beoogd om

natuurgebieden met elkaar te verbinden en meer natuur te realiseren. Dit loopt echter achter op de planning, mede omdat de beoogde zones op agrarische grond liggen en hier niet altijd medewerking aan wordt verleend.

Aangezien zo'n 60% van Brabant agrarisch gebied is, liggen hier ook kansen om de natuurgebieden via

biodiversiteit op (randen van) agrarische percelen met elkaar te verbinden en leefgebied te bieden voor soorten. Maar door intensievere en grootschaligere landbouw en onder mestdruk zijn juist steeds meer landschapselementen (bomen, sloten, heggen) met zo'n functie verdwenen uit het agrarisch gebied.¹⁴

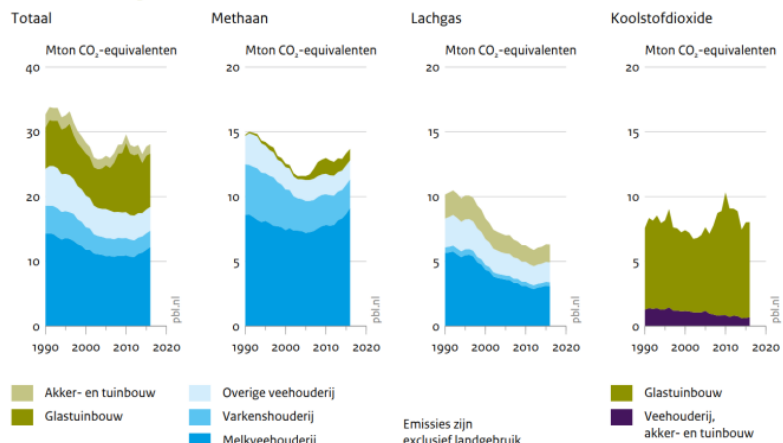
Klimaat

De landbouw stoot 34,5 Mton CO₂-eq uit¹⁵, waarvan 18Mton door de veehouderij. Daarmee is de veehouderij verantwoordelijk voor 10% van de totale

Nederlandse uitstoot van broeikasgassen¹⁶. Bij de huidige omvang van de veestapel en met maximale en effectieve inzet van alle mogelijke technische maatregelen is reductie tot 10Mton in 2050 het maximaal haalbare.¹⁵ Echter is 10Mton volgens het Parijs-akkoord de

hoeveelheid die de *gehele Nederlandse economie* nog mag uitstoten in 2050, dus dat is alleen haalbaar als de uitstoot van huishoudens en andere economische sectoren naar nul gaan, wat 'onevenredige kosten' met zich mee zou brengen.¹⁴ Het PBL en Rli pleiten dan ook voor krimp van de veestapel om aan de klimaatdoelen te kunnen voldoen, en om hier tijdig helderheid over te geven aan de agrarische sector zodat ze hier op kunnen anticiperen.

Emissie broeikasgassen door landbouw

¹⁴ WUR. <https://www.wur.nl/nl/show/Laat-landbouw-het-landschap-versterken.htm>

¹⁵ Planbureau voor de Leefomgeving (PBL). 2018. *Balans van de Leefomgeving 2018*.

<https://themasites.pbl.nl/balansvandeleeuomgeving/wp-content/uploads/pbl-2018-balans-van-de-leefomgeving-2018-3160.pdf>

¹⁶ Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (Rli). 2018. *Duurzaam en gezond: samen naar een houdbaar voedselsysteem*.

https://www.rli.nl/sites/default/files/duurzaam_en_gezond_samen_naar_een_houdbaar_voedselsysteem.pdf

Achteruitgang biodiversiteit

In de afgelopen 20 jaar is onder invloed van bovengenoemde problematiek de biodiversiteit in Brabant met zo'n 13% achteruitgegaan, op heide zelfs met 38%. In bossen zijn broedvogels en dagvlinders afgenomen met zo'n 30% sinds 1995. Op heide broedvogels met 10%, maar dagvlinders en reptielen zelfs met een alarmerende 80%.

Hieronder een aantal kenmerkende soorten die volgens het rapport Toestand van de Brabantse Natuur (2016) achteruit zijn gegaan.¹⁷

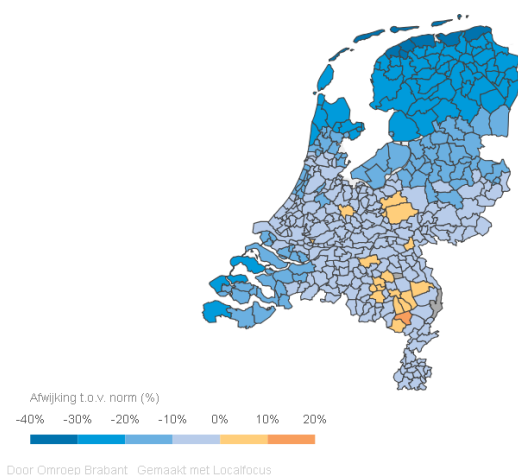
¹⁷ Bron: Toestand van de Brabantse natuur 2016. <http://edepot.wur.nl/386208> Met dank aan onze stagiair Brian Vera voor de collage.

Volksgezondheid in het geding

Fijnstof

De landbouw draagt, naast verkeer en industrie, voor een belangrijk deel bij aan luchtvervuiling in de vorm van fijnstof. Binnen de veehouderij is daarvan meer dan 50% afkomstig van pluimveebedrijven.

De varkenshouderij is verantwoordelijk voor bijna 30% van de vergunde fijnstofemissie.¹⁸

In 2015 werden de fijnstofnormen in een aantal Brabantse gemeenten al flink overschreden (zie kaartje). Het RIVM voorspelde in 2016 dat in 2020 zelfs in heel Brabant (op 5 gemeenten na) normen voor fijnstof overschreden worden.¹⁹

Het RIVM zegt over de gezondheidsrisico's: "In Nederland leven jaarlijks enige duizenden mensen enkele dagen tot maanden korter door kortdurende blootstelling aan hoge concentraties fijn stof. Het gaat vooral om ouderen en mensen met hart-, vaat- of longaandoeningen. Gezondheidseffecten van fijn stof kunnen ook optreden door langdurige blootstelling aan lagere concentraties. Ook als de concentraties onder de

Europese grenswaarden liggen, treden nog steeds gezondheidseffecten op. Levenslange blootstelling in deze vorm kan leiden tot blijvende gezondheidseffecten zoals verminderde longfunctie, verergering van luchtwegklachten en vroegtijdige sterfte aan met name luchtwegklachten en hart- en vaatziekten."²⁰

Stankoverlast

De landelijke Wet geurhinder en veehouderij heeft normen vastgelegd aan hoeveel stank uit

veehouderijen burgers blootgesteld mogen worden (zie tabel). Echter ervaren veel Brabantse burgers ernstige stankoverlast. 70% van de vergunde geuremissie in Brabant komt van varkens, 10% van kippen.²¹ Belangrijke redenen voor de overlast:

1) In april 2018 werd uit WUR onderzoek duidelijk dat de veel gebruikte combi-luchtwassers slecht functioneren; ze behalen slechts 40% ipv de beloofde 81% stankreductie. Hierdoor wordt een groot aantal Brabantse burgers blootgesteld aan meer stank dan in vergunningen is

berekend.²² Desondanks hoeven veehouderijbedrijven met zo'n falende combi-luchtwasser hun systeem overigens niet aan te passen.²³

¹⁸ Idem. Afbeelding komt van Atlas van de Leefomgeving: <https://www.atlasleefomgeving.nl/meer-weten/lucht>

¹⁹ <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/221450/RIVM-schetst-zorgwekkend-scenario-Brabant-gaat-in-2020-gebukt-onder-fijnstofwolk>

²⁰ RIVM. <https://www.rivm.nl/fijn-stof>

²¹ <https://www.brabant.nl/html/infoboordagrofood/emissie.html>

²² WUR. 2018. <https://www.wur.nl/nl/nieuws/Rendement-combi-luchtwassers-lager-dan-verwacht.htm>

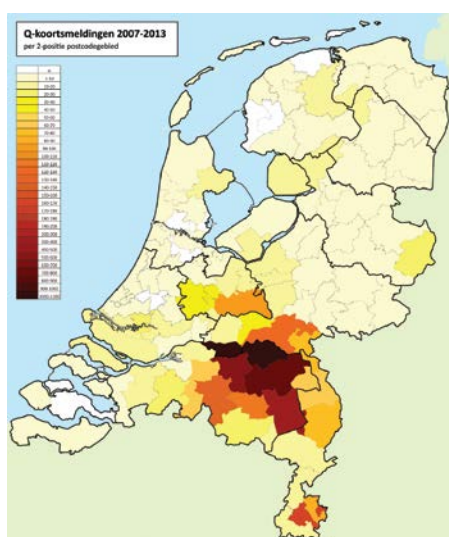
²³ <https://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/platteland/agrofood-in-brabant/versnelling-transitie-duurzame-veehouderij/beleid-veehouderij/onderzoek-combiluchtwassers>

2) Bedrijven die al voor 2013 stankoverlast veroorzaakten, zijn volgens de Wet geurhinder en veehouderij niet verplicht de overlast te verhelpen. Sterker nog, een overlastgevend bedrijf mag dankzij de 50/50 regeling ('50% regeling') in de Wet geurhinder en veehouderij zelfs uitbreiden als het stank reduceert. Als een bedrijf bijvoorbeeld 40% stank reduceert, mag het de helft daarvan (20%) gebruiken om uit te breiden. Ook als daarna de overbelaste situatie blijft bestaan.²⁴

3) gemeenten mogen met eigen verordeningen enorm afwijken van de landelijke geurnormen²⁵. Zie onderstaande tabel. Brabant valt grotendeels binnen het concentratiegebied.²⁶

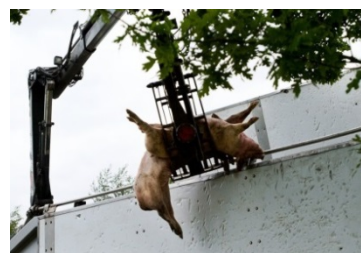
	Geurnormen concentratiegebieden (Oudour)		Geurnormen buiten concentratiegebieden (Oudour)	
	Landelijk	Gemeentelijk	Landelijk	gemeentelijk
Woonkern	3	0.1 – 14	2	0.1 - 8
Landelijk gebied	14	3 – 35	8	2 - 20

Dierziekten

Daarnaast brengt een hoge veedichtheid een hoog risico op verspreiding van dierziekten met zich mee. Denk hierbij aan de varkenspest, vogelgriep, mond-en-klauwzeer, BSE, blauwtong, etc.²⁷

Niet alleen staan dieren en stallen dicht op elkaar, ook bevinden de veehouderijen zich relatief dichtbij burgers. Dit geeft het risico op verspreiding van op mensen overdraagbare ziekten zoals de Q-koorts.

De Q-koorts begon bij een geitenhouderij in Herpen en heeft inmiddels al zeker 95 doden en nog veel meer chronisch zieken tot gevolg gehad. En er komen nog steeds sterfgevallen bij.²⁸

Maatschappelijke kosten van dierziekten²⁹

Tabel 7 - Externe kosten per dierziekte

Externe kosten dierziekten (€ mln)	CE Delft (2005)	PBL (2011)	IVM (2010)	Gemiddeld
Mond en klauwzeer	66	36		51
BSE		36		36
Blauwtong		2		2
Varkenspest	52	70	156**	93
Vogelgriep	14	38		26
Totaal		181*		207

* Totaalkosten in PBL (2011) bedragen 340 mln euro per jaar. Gecorrigeerd voor inflatie gaat het om 360 mln euro per jaar. Uitgaande van 50% vergoeding door de overheid bedragen de externe kosten 181 mln euro per jaar.

** Gecorrigeerd voor inflatie en 50% vergoeding door de overheid.

²⁴ <https://www.infomil.nl/onderwerpen/landbouw/geur/wgv-rgv/handreiking-wet/vergunning/3-2-toetsing/maximale/>

²⁵ Wet geurhinder en veehouderij, art. 6. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0020396/2013-01-01/#Artikel6>

²⁶ <https://www.infomil.nl/onderwerpen/landbouw/geur/wgv-rgv/handreiking-wet/bijlagen/concentratiegebieden/>

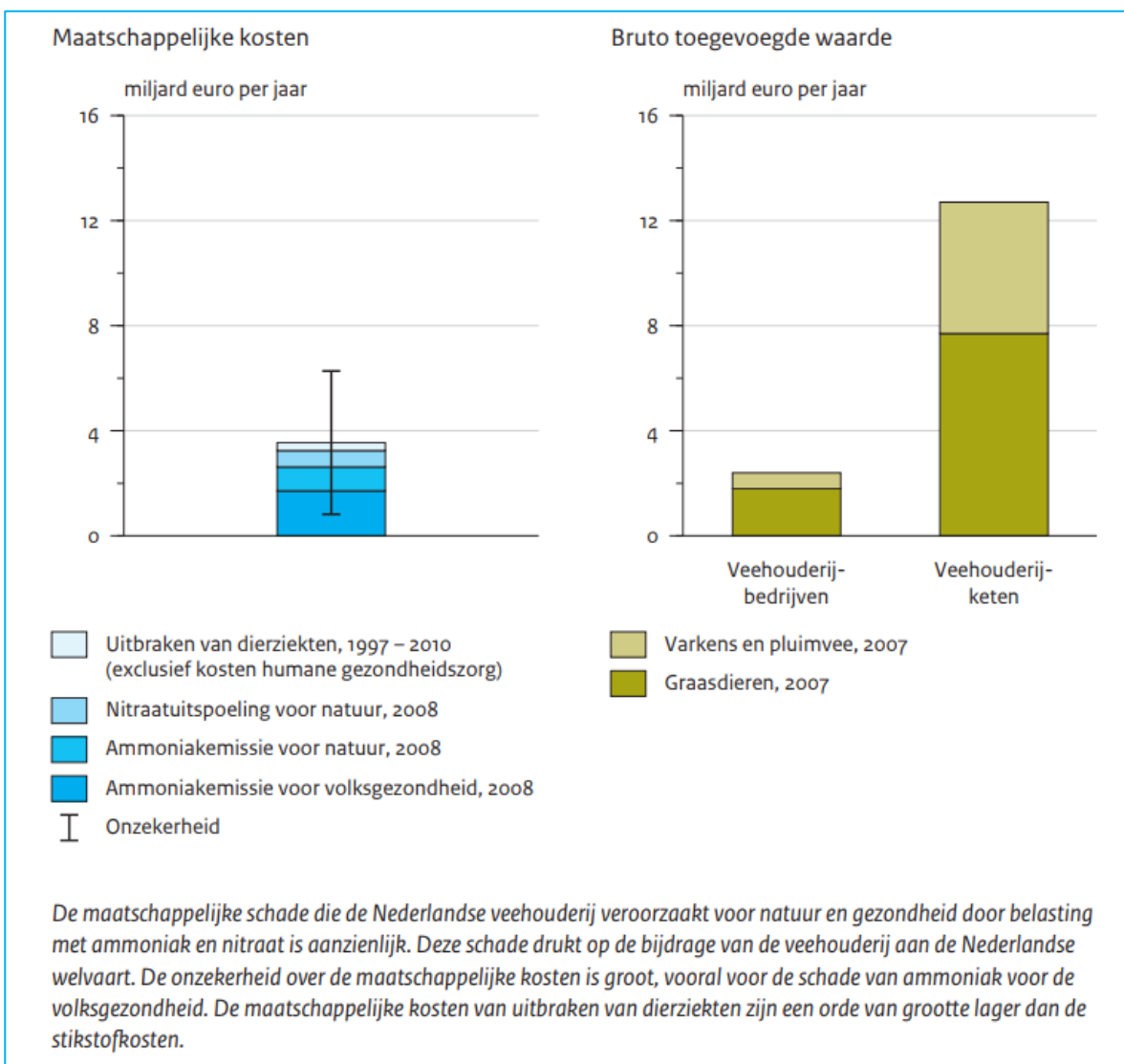
²⁷ Foto: Varkenspest, Rogier ten Hacken. Kaart Q koorts: <http://test.q-koorts.nl/wp-content/uploads/2018/02/Kaart-q-koortsmeldingen-2013.jpg>

²⁸ <https://www.bd.nl/brabant/ho-kan-het-dat-mensen-nog-steeds-aan-q-koorts-overlijden~aa291de6/>

²⁹ CE Delft. 2018. De echte prijs van Vlees. <https://www.ce.nl/publicaties/2091/de-echte-prijs-van-vlees>

Maatschappelijke kosten van de veehouderij *hoger* dan de bruto toegevoegde waarde³⁰:

De jaarlijkse maatschappelijke kosten van de schade veroorzaakt door veehouderijbedrijven zijn hoger dan de bruto toegevoegde waarde. En dit is nog exclusief de miljoenen aan subsidies voor mestverwerking en mestvergisting en inkomenstoeslagen voor boeren. Zo is er de afgelopen tien jaar voor 2,5 miljard aan subsidies uitgegeven voor mestvergisting³¹ en de komende tien jaar wordt er in Brabant nog eens een half miljard aan subsidies voor mestverwerkingsinstallaties uitgegeven.³²

³⁰ Afbeelding en kader: Planbureau voor de Leefomgeving. 2011. *Welke veestapel past in Nederland? Inbreng voor de maatschappelijke discussie over begrenzing en sturing van de omvang van de veestapel.* <https://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/passende-veestapel-nl.pdf>

³¹ <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2183175-is-mestvergisting-de-oplossing-of-boerenbedrog.html>

³² <https://noordbrabant.partijvoordedieren.nl/nieuws/waar-staan-de-brabantse-mestfabrieken-en-hoeveel-kosten-ze-ons>